Arvustus. Ei saa see juhtuda, ainult kujuneda

„Ma ei märganudki, millal sa läksid” Autor/allikas: Herkko Labi

TEATER

Karin Allik
Eile kell 09.47

Uuslavastus
"Ma ei märganudki, millal sa läksid"
Lavastaja: Lauri Lagle
Dramaturg: Eero Epner
Kunstnikud: Edith Karlson ja Lauri Lagle
Kostüümikunstnik: Jaanus Vahtra
Koreograaf: Tiina Mölder
Helikujundaja: Artjom Astrov
Valguskunstnik: Kristiina Tinnu Tang
Laval Marika Vaarik, Eva Koldits, Rea Lest, Simeoni Sundja, Sander Roosimägi, Alex Paul Pukk, Joonas Koff, Uku Pokk ja Joosep Lõhmus Ekspeditsiooni esietendus 5. mail 2026 Sakala 3 teatrimaja suures saalis

Neljandal nähtud etendusel lendas aplausi ajal lavale liblikas. Tiirutas kummardava trupi peade kohal ja maandus siis näitleja rinnal. Pisarad. Juba mitu stseeni silmanurgas soojendatud, lootuses, et neid täna vaja ei lähe, aga ikkagi — pisarad. Lauldi ju laval äsja: "Ma ei leia oma liblikat".

Lauri Lagle viimatist lavastust "Ma ei märganudki, millal sa läksid" võiks analüüsida väga emotsionaalselt. On teost mõjutanud ju ka üks minemine, mida me kõik märkasime — tegu on üle pika aja esimese Lagle lavastusega, kus ei tee kaasa Jörgen Liik. Võiks loetleda hetki, kus mälestus temast tungib jõuliselt lavale, sest valikud kostüümis ja tekstis, kujunduses ja koreograafias viivad (püsi)publiku tagasi Ekspeditsiooni varasemate lavastuste radadele. Ja saaks see loetelu päris poeetiline, sest argise või ratsionaalsega pole neil hetkedel suurt midagi pistmist — ikka äärmused, veidrused, absurdsused on need, mis teda meenutada tahavad. Olgu see markeeritud.

Aga et minu kirjalikud emotsioonid on selles vallas juba ära emotsioneeritud, jätan selle teemaliini siin pooleli, tahtmata üht leina monopoliseerida. Jätan selle, mida enam ei ole, ja tegelen sellega, mis on. Ja on paljut.

Tunnetus

"Ma ei märganudki…" on külluslik igal rindel. Lavastuse kodusaal, Sakala 3 teatrimaja suur saal, leiab kasutust oma täisvõimsuses. Kuna see on viimastel aastatel majutanud valdavalt tagasihoidlikuma lavakujunduse ja väiksema trupiga töid, tahtis vahepeal isegi meelest minna, et tegu pole sugugi kammerliku ruumiga. Pöördlava ja taevasse sirutuv kujunduskuhi, hämarasse nurka peituv Jeesus ristil ja lae alla sõitev klaveriskelett — Edith Karlsoni ja Lauri Lagle kunstnikutöö (teostaja Märt Vaidla) näitab saali tõelisi mõõtmeid, rääkimata siis üheksaliikmelisest ansamblist, mis ka Ekspeditsiooni lavastuste reas uut rekordit märgib.

See ansambel tuleb lavale koos. Nad vaatavad punase kangaga kaetud kuhjale ja tõmbavad siis katte pealt, otsekui vabastades lava eesriidest, mis teost enne õiget hetke varjab. Või on see hoopis tolmukate, mis tuleb seisma jäänud mööblilt eemaldada, et ruum jälle elule äratada? Tuled pannakse põlema ja üks linagi klopitakse puhtaks. Laval tuleb neil end rahulikult sisse seada, sest paus on Ekspeditsiooni trupil olnud pikk. Tuleb õlgadelt pühkida tolm, tuleb ummistustest puhtaks rookida kõik kanalid, kõik retseptorid, sest Lagle teose

mängimiseks peab näitleja olema lahti igas suunas, sisenema lavastuse voogu ja tajuma etenduse väiksemaidki võnkeid. Iga jõnksatust, iga hingetõmbust, iga lisalööki. Aga mitte ka laperdama impulsside tuules — siht peab püsima silme ees. Ja siht näib siin selge.

Seisund, mida ansambel paistab otsivat, on pidev muutumine, lõppematu metamorfoos. Stseenide piirjooned on hajutatud, narratiivid üksteisesse sulatatud, nagu akvarellid. Pöörlev lava ainult võimendab seda muutumiste ahelat — aeg ja ruum ei seisa lavastuses paigal. Iga tehtud ringiga on midagi atmosfääris, emotsioonis või toonis jälle — kas või vaevumärgatavalt, aga siiski — teistmoodi. Tõsi, eeskätt teises vaatuses seisab lava tükk aega ka paigal ja lubab fookusel erituda, võimaldab veeta ühes faasis pikemalt aega. Aga voolu see ei katkesta: "Ma ei märganudki…" teine pool on kui pea ees sukeldumine sügavustesse, mille kohal asetsevas kihis esimese vaatuse ajal ringi ulpisime.

Ehkki kriitikupilk tahab lavastusi sageli jagada lihtsustavalt kaheks, narratiivseteks ja fragmentaarseteks, tõestab "Ma ei märganudki…" selle dihhotoomia labasust. Teatrireaalsus on võrratult keerukam kui üks kaksikjaotus: on ju fragmendid, mis moodustavad narratiivi, ja narratiivid, mis killustuvad fragmentideks. On ju Lagle lavastuse näitel olemas fragmendid, mille lavastamisel ja kokkupõimimisel on nähtud kurja vaeva, et tervik ei mõjuks fragmentaarselt. Iga uus stseen peaks kasvama välja eelmisest ja moodustama kokku (pealis)narratiivi muutumisest.

Tõlgendus

Lavastuse sisu ja vormi vahel valitseb ses mõttes ühtsus… Ei, võib-olla ongi vorm siin kõige suurem sisu. Või ei, võib-olla on seegi üks lihtsustav dihhotoomia, sest neid kaht teineteisest lahutada näib selle lavastuse puhul vägivaldne. Igal juhul julgen väita, et näitlejad korraga räägivad pidevast muutumisest ja kehastavad pidevat muutumist. Aga konks on selles, et muutumist märkame alles siis, kui muutus on ära toimunud. Ühtmoodi harva saame nii isiklikus kui ka ühiskondlikus elus aru, et just praegu hakkas midagi muutuma. Kavalehel tsiteeritud katkend Villem Grossi romaanist "Müüa pooleliolev individuaalmaja" ilmestab just nimelt seda paratamatust: naine mõistab äkitselt, et nad on abikaasaga teineteisest juba lootusetult kaugele triivinud. "Millal see juhtus? Millal? (—) Ei saanud see juhtuda, sai ainult aegade jooksul välja kujuneda, nagu jõevoolus pikkamisi ühte kohta kujuneb säng, teise kohta madalik."

Grossi laval aga ei tsiteerita, samamoodi on Bora Ćosići romaaniga "Minu perekonna panus maailmarevolutsiooni", mis seisab lavastuse tutvustuses inspiratsioonia llikana. Pärast etenduse vaatamist raamatut lugedes ei leia sealt ühtegi tuttavat lauset, ent põhimõttes on Ćosići romaani ja Lagle lavastuse (ning Eero Epneri dramaturgia) ühisosa suur.

„Ma ei märganudki, millal sa läksid" Autor/allikas: Herkko Labi

Ćosić kirjutab ühe perekonna elust 1940-ndate Serbias, murrangulisest ajast nii Natsi-Saksamaa okupatsiooni all kui ka kommunistide võimuletulekul. Kuivõrd romaan kõneleb sündmusist aga lapse pilgu läbi, pälvivad võrdselt tähelepanu kõiksugu argised sekeldused, tähtsusetud jagelused ja suured ühiskondlikud muutused. Nii killustub aeg, mida võtame tagantjärele kokku monoliitsete nähtuste kaudu, nagu okupatsioon või vabastamine, miljoniks väikseks tegevuseks ja tragikoomiliseks repliigiks. Katsu siis näpp peale panna, kuidas kõik muutus. Samahästi võid proovida hommikul peeglisse vaadata ja leida üles kõik kohad, kust oled eilsega võrreldes vanemaks jäänud.

Ma ei taha öelda, et "Ma ei märganudki…" oleks oma käsitluses samamoodi lapselik, ent idee, et iga muutus koosneb lugematul hulgal mikromuutustest, mida me esmapilgul millegi suuremaga seostada ei oska, vaatab lavalt samamoodi vastu küll. Inimene võib välja mõelda igasuguseid reegleid, piiranguid, printsiipe, millega üritada end muutuste eest kaitsta ja olemasolevat

külmutada, ent niimoodi loodud kord on näiline. Ta võib luua rituaale, mis jäljendavad vana ja jätavad mulje, et mõned asjad siin maailmas ei muutu, aga petlik on seegi. Ta võib püüda ennustada, mis tuleb homme, aasta pärast või järgmises põlvkonnas, et end teadmatusest päästa, aga paratamatult on see katse kontrollida kontrollimatut.

"Ma ei märganudki…" suhtub inimesse ja tema pettekujutelmadesse siiski empaatiaga, sest kuidas teisiti võikski, kui säärasest pärispatust pole meist prii mitte keegi, ka mitte lavalolijad. Kus vaja kriitikat, saab muidugi ka kriitikat: lühinägelikud katsed muutuste eitamisest ideoloogiat välja arendada (mis pole teatavasti kuigi haruldased) langevad lavastuses ironiseerivate lõugade vahele. Kogu universum liigub entroopia suunas, aga inimesed tehku ikka "õigeid tegusid õigel ajal ja õiges järjekorras" (tõestisündinud deviis ühest lavastuses tsiteeritud artiklist) — ahah, selge, saab. Teiselt poolt osutub kapitalismikriitilise pilke osaliseks suhtumine, et muutustest on võimalik ette jõuda — muudame enne, kui midagi muutuma hakkab. Jajah, ja siis kindlasti optimeerime, maksimeerime, võib-olla isegi efektiivistame ja intensiivistame. Nali naljaks — "Ma ei märganudki…" käsitluses üliinimest ei eksisteeri.

Nägemus

Nõnda moodustab "Ma ei märganudki…" triloogia Lagle eelnevate lavastustega, "Reisiga metsa lõppu" ja "Leviaataniga". Kõik kolm kõnelevad inimese kohtumisest jõuga, mis on temast määramatult suurem, ainult et "Reisi…" ja "Leviaatani" puhul on see jõud mõõdetav meie planeediga, "Ma ei märganudki…" läheb aga veel kaugemale. Kohtumine muutumise kui sellisega on sisuliselt kohtumine loodusseadusega, kohtumine põhimõttega, mis kehtib kogu universumile. Et kannad siiski maas püsiks, läheneb "Ma ei märganudki…" oma teemapüstitusele argisemate elementide kaudu kui tema kaks eelkäijat. Tõsi, ei ole midagi argist selles kohalolus ja performatiivses intensiivsuses, mida näitlejad laval saavutama peavad, küll aga dramaturgiat läbivas situatsioonis — perekonna kogunemises õhtusöögile — ning kodust mööblit kuhjavas lavakujunduses.

Kumbki neist ei taha alluda üldistustele: kohe, kui ütlen "argine", turgatab pähe ridamisi tõestusi vastupidisest. Argisega koos eksisteerib niisiis sakraalne. Ja kui Eero Epneri tekstis ("[A]ndke siia tagavaravõtmed, vertikaalne mõõde ja polüestertallaga kummikud!") näib see tuttavlikum, sest Epner on kõrge ja madala ühildamise peale juba tuntud meister, siis kunstnikutöös mõjub too duaalsus etteaimamatumalt. Muidugi võinuks seda aimata, kui meenutada kas

või Edith Karlsoni viimatisi näitusi, aga pean silmas, et teist sarnast ruumikogemust ma oma tagasihoidlikust vaatamispagasist justkui ei leia. Karlsoni ja Lagle kujundus on ühtaegu nii jõuliselt laetud kui ka hästi tempereeritud, äratab nii palju uudishimu iga detaili vastu, aga lajatab ka tervikuga. Pöördlava keerab vinti veel peale.

Eriti määravaks osutub kujunduse värv: beež. Justkui kõige mõttetum värv üldse (vabandust, beežifännid) — pole ta nagu üks ega teine, puhas vahepealsuse ja ebamäärasuse kehastus. Aga siin on beež täiesti omal kohal, sest kujutabki endast faasi, kus valget enam ei ole ja pruun pole veel kätte jõudnud. Temast õhkub seismajäämist ja aeglast deformeerumist. Nagu vana arvuti plastikust korpus mõjub see beežiks võõbatud mööblihunnik laval — kunagi on see kõik olnud uus, aga iga tiiruga ümber Päikese või pöördlava telje on ta koltunud ja rabenenud. Varsti tuleb see välja vahetada.

Sellegipoolest ei tundu kujundus oma loomult staatiline ega elutu. Sõna otseses mõttes lõhub staatikat muidugi pöördlava, aga ka trupp, kes kujunduselemente ringi liigutab. Osa esemeid tõuseb niimoodi rekvisiidi staatusessegi — käes kantakse kraanikaussi voolava veega, õlal hoitakse süüdatud pirniga kubu, et sigaretisuits sinna ära imbuks. Köök võetakse osadeks lahti. Aga ärge tulge mulle nüüd ütlema, et asi on selles, et aeg on liigestest lahti. Pole seal laval keegi vast nii naiivne, et arvaks, et aeg kunagi liigestes on olnud. Asi on (muu hulgas) selles, et huumorisoont pole ukse taha jäetud. Vaimukus ja tobedus kaunistavad seda tõsiseltvõetavat tervikut.

Kõrvuti asetuvad maailma vundamendid ja Rimi poed. Üksteisele järgnevad maailma ilusaimad meloodiad ja võsareporterlikud lällamised. Ühekorraga esinevad äärmine näitleja kohalolu ja *show*-maadluse efektitsemine. Paus on olnud Ekspeditsiooni tuumikule pikk ja valus, aga teravus pole kuhugi kadunud. Muutumine on käsil, aga protsess pole plass nagu beež. Väärib märkamist, millal ja kuhu ta läheb.

Toimetaja: Kaspar Viilup

Allikas: Teater. Muusika. Kino

teater | lauri lagle | karin allik | „ma ei märganudki, millal sa läksid”